

SOMALIAS KAMP FÖR UTVECKLING

av

Christer Krokfors

1975 11 12

Resultatvärdering 23

FÖRORD

Den svenska debatten om utvecklingen i u-länderna bygger till stor del på erfarenheter från ett ganska litet antal länder. Ofta drar vi våra slutsatser mot bakgrund av vad vi vet om länder som har direkt anknytning till Sverige.

Många länder i östra Afrika har diskuterats flitigt i den svenska pressen men det har varit mycket tyst om Somalia. Även internationellt sett är Somalia tämligen okänt. För att i någon mån råda bot på denna skevhet presenteras här en beskrivning av utvecklingspolitiken i Somalia. Utvecklingen där har under de senaste åren visat flera stimulerande exempel på idéer och linjer av mindre vanligt slag. Inte minst det mångåriga svenska intresset för integrerade utvecklingsprojekt gör det motiverat att söka - och sprida - information om den somaliska tillämpningen av motsvarande tankar.

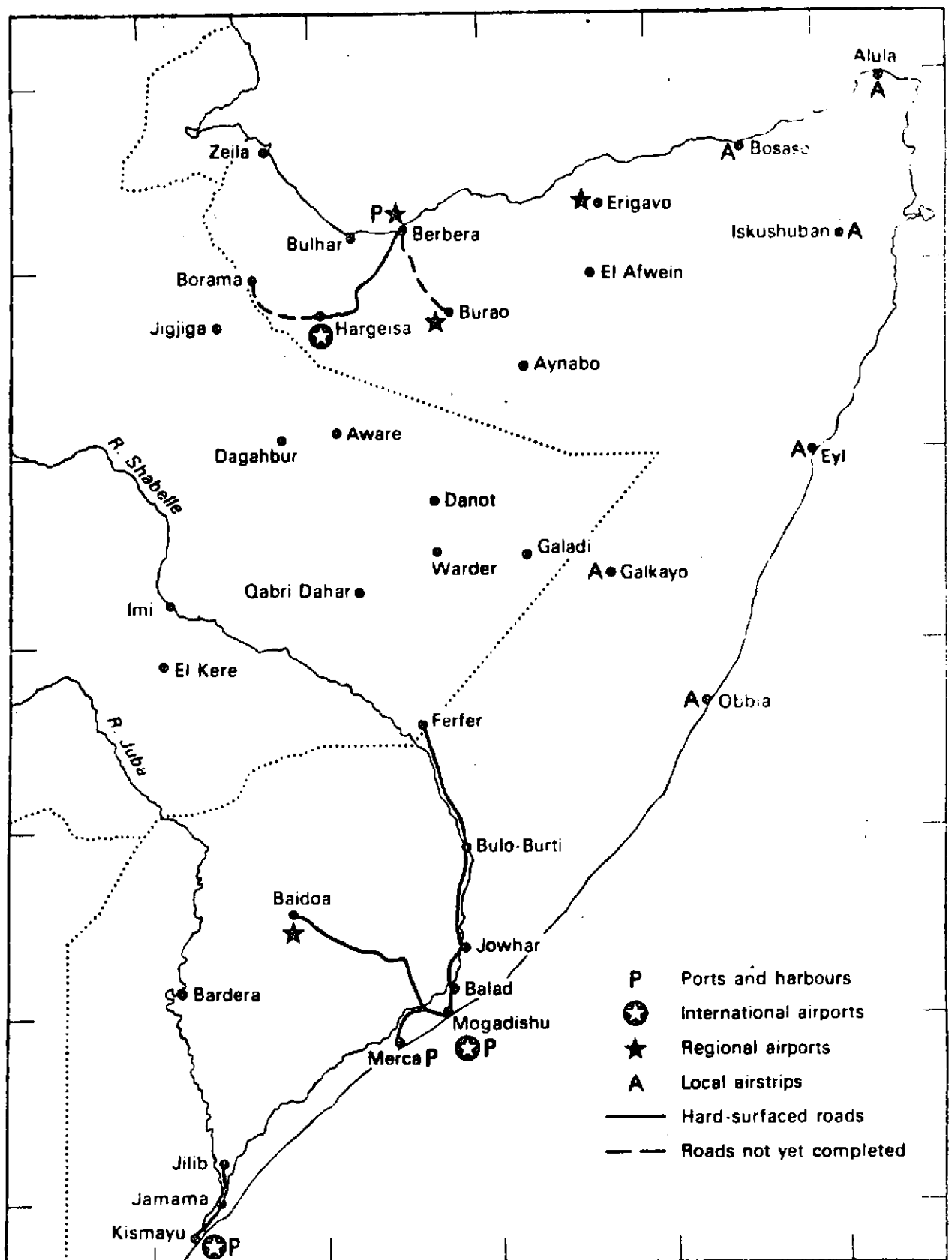
Författaren till denna studie gör ett försök till systematiserad analys av den somaliska utvecklingspolitiken sedan 1969. Han anknyter i sin syn på utveckling till den som kommit till uttryck i Reginald Greens analys av Tanzania. En analys som tidigare sammanfattats i denna serie. Båda studierna koncentrerar sig på självtillit och oberoende, folkligt deltagande och mobilisering av mänskliga resurser etc. Man får följa den somaliska regimen ansträngningar att inspirera befolkningen att arbeta för sin egen utveckling. Studien om Somalia söker också ge en ganska konkret beskrivning av bl a de två senaste årens stora kampanjer för alfabetisering, landsbygdsutveckling och katastrofprogrammet i samband med den svåra torkan. 1) Författaren visar att den somaliska utvecklingspolitiken idag präglas av en stark strävan mot social utveckling, rättvisa och självtillit.

Källmaterial är, som författaren påpekar, begränsat både i omfattning och analys. Problemanalysen kan därför mot denna bakgrund och i denna korta form inte bli fullständig på alla punkter.

Den somaliska modellen är unik för Somalia. Utvecklingsmodeller går inte att exportera från ett land till ett annat. Men på samma sätt som Somalia lärt av andras erfarenheter och anpassat andras modeller till sin verklighet finns det idag anledning att uppmärksamma de somaliska erfarenheterna i den svenska och internationella u-landsdebatten. Denna studie är ett bidrag till denna debatt.

Lennart Wohlgemuth

1) Sverige lämnade under 1974/75 bistånd i form av veteleveranser till det somaliska katastrofprogrammet. Kostnaderna för detta och några mindre bidrag genom bl a FN och Röda Korset uppgick till cirka 17 milj kronor. För 1975/76 har hittills fattats beslut om bistånd med 15 miljoner för inköp av bl a medicin, livsmedel, samt utrustning för jordbruk, fiske och undervisning.

Kommunikationer

Regioner och större städer

O FAKTA OM DEMOKRATISKA REPUBLIKEN SOMALIA

Yta	638 000 km ² (50 % större än Sverige)
Befolkning	3-4 miljoner. Resultaten från landets första folkräkning i februari 1975 föreligger inte ännu. Uppskattad befolkningstillväxt 2,9 %. Befolkningen etniskt enhetlig; minoriteter av bantunegrer, araber, asiater och europeer förekommer. En betydande grupp somalier bosatta i grannländerna Etiopien, Kenya och territoriet Afar och Issas ("Franska Somaliland"). En förening av alla somalier till en stat spelar en viktig roll i den somaliska nationalismen och den nuvarande regimen försöker åstadkomma den genom fredliga medel.
Språk	Somali. 1972 infördes skrift med latinskt alfabete.
Religion	Islam
Mineraltillgångar	Gips. Förekomster av järn, uran, bly, mangan, tenn som inte exploateras. Oljeprospektering pågår.
Ekonomi	Domineras av boskapsskötsel och självhushållningsjordbruk. Avsalugrödor: bananer, grapefrukt, bomull, sockerrör, oljeväxter, tobak. Industrin baserad på produkter från boskapsskötsel och jordbruk samt fiske.
Handel	Levande boskap (68 %), bananer (26 %) och fiskprodukter (2-3 %) och boskapsprodukter (2-3 %) dominerar exporten. Tidvis betydande import av spannmål. Viktigaste handelspartners Italien, England, Frankrike, USA, Sovjetunionen, Saudiarabien, Tyska förbundsrepubliken, Japan.
Valuta	Somaliska shilling, ca 0,70 kr
Biståndsgivare	EG, särskilt Italien, Världsbanken, FN, Sovjetunionen, Kina, Nordkorea, Libyen, Förenade Arabemiraten, Saudiarabien
Styrelseskick	Landet leds av ett översta revolutionsråd som vid sin sida har ett råd av statssekreterare, i huvudsak sammansatt av unga intellektuella. Dessa exekutiva organisationer stöds av en politisk byrå för politisk information. Revolutionsrådet och den politiska byrån är decentraliserade med en stor del av beslutsfattandet på region-, distrikt- och ner till stadsdels- och bynivå.

Parti Existerar inte för tillfället men enligt planerna skall den politiska byrån bilda organisationen för ett framtida parti - kanske redan 1976.

Armé Uppskattad till 20 000 man

Utvecklingsplan En femårsplan för perioden 1974 - 1978 existerar. Starkt beroende av utländskt bistånd (67 % av investeringarna). Målsättning modifierad genom torkkatastrofen.

INLEDNING

Somalia är ett av de minst kända länderna i Afrika. Den som söker information om landet i afrikalitteraturen är hänvisad till några få större arbeten och spridda artiklar i specialtidsskrifter. Innehållet är vanligen av antropologisk, etnografisk eller historisk karaktär och behandlar perioden före självständigheten 1960. Något utförligare arbete om den politiska, ekonomiska och sociala utvecklingen i landet efter självständigheten existerar överhuvudtaget inte. Dagspressen och de mera populära tidskrifterna har varit uppenbart ointresserade av landet. Från tiden efter 1969, då den nuvarande Demokratiska Republiken Somalia bildades, finns det endast spridda omnämnanden. Vanligen anknyter dessa till gränstvister med grannländerna Kenya och Etiopien som uppförstöras eller till påståenden om sovjetiska baser i landet. I Somalia har denna pressinformation tolkats som en medveten kampanj mot landets strävan efter ekonomisk självständighet och utveckling och ett försök att dölja den verkliga utvecklingsprocessen.

Denna skildring av utvecklingsdragen i Demokratiska Republiken Somalia (i fortsättningen Somalia) är baserad på landets officiella publikationer och de spridda och ofta motsägelsefulla artiklar som finns i olika specialtidsskrifter för Afrika. Den enda källkritik som varit möjlig är att de olika uppgifterna ställts mot varandra. De verk som tas upp i litteraturförteckningen är skrivna av personer med lång erfarenhet från utvecklingen i landet vilka jag har förtroende för.

I en kort framställning om utvecklingen i dagens Somalia är det omöjligt att redogöra för alla aspekter av det mångfacetterade händelseförloppet. Jag har därför koncentrerat mig på de senaste två årens utveckling med landsbygdsutvecklingskampanjen, kampen mot torka och hungersnöd och det pågående rehabiliteringsprogrammet. Åtgärderna inom dessa områden visar vad man kan åstadkomma i dagens Somalia. Jag har bedömt detta som mera angeläget än en detaljerad skildring av den ideologiska och politiska utvecklingen. De praktiska problemen i dagens Somalia med en kvarts miljon människors bosättning i en ny miljö och med nya näringar är så stora att de kräver så gott som alla resurser landet kan uppbringa. Kampanjen för landsbygdsutveckling, katastrofprogrammet och rehabiliteringsprogrammet bildar en helhet. Framgången för de två första ingår hopp om att också det pågående rehabiliteringsprogrammet skall lyckas.

SITUATIONEN 1969

Den 21 oktober 1969 tog den somaliska armén makten i landet genom en oblodig kupp, och ett översta revolutionsråd bildades. Det var upptakten till en unik kamp mot underutveckling och ekonomiskt beroende. Utgångsläget kännetecknades av så gott som alla de drag som brukar tillskrivas ett underutvecklat afrikanskt land.

2.1

Karakteristik av det somaliska samhället 1969

- ensidig ekonomi baserad på export av ett par produkter (boskapsprodukter, bananer) och stor import av livsmedel och lyxartiklar. Största delen av landets befolkning levde helt och hållet utanför penningekonomin. Utländska företag dominerade nyckelsektorerna i landets ekonomi
- stark urbanisering, speciellt inflyttning till Mogadishu på grund av att de traditionella sektorerna inte kunde absorbera den växande befolkningen och erbjuda nya möjligheter
- undervisningsväsendet extremt efterblivet: 98 % av landets invånare analfabeter, av dem 95 % nomader. Läsåret 1969/70 fanns totalt endast 42 000 elever i skolorna och av dem endast drygt 4 000 i skolor på gymnasienivå. Skolorna var privat kontrollerade och bortfallet bland eleverna stort. Undervisningens syfte var att utbilda lägre tjänstemän. En stor del av dem som fått utbildning hade svårt att finna arbete på grund av nepotism och favorisering av gunstlingar
- kvinnan hade en totalt underordnad ställning, deltog inte i några samhällsaktiviteter och var i de flesta fall undandragen utbildning
- religiös manipulering och manipulering via klaner för maktsyften
- missriktad nationalism; nationalismen är ett utmärkande drag för somalierna sedan den antikoloniala kampen i början av 1900-talet. Under perioden användes den för att dölja inre missförhållanden och gränstvister med grannländerna och mobiliserades av den maktägande eliten
- landet hade vid självständigheten 1960 övertagit ett parlamentariskt mångpartisystem av italiensk typ. Systemet var dåligt anpassat till den somaliska situationen och gav många möjligheter till manipulationer av nämnt slag. Vid valen 1968 tävlade 69 partier om de 190 platserna i parlamentet, många av dem enpersonspartier. Partierna byggde till stor del på den nya typ av stammotsättningar som växt fram efter 1960 i stället för de traditionella och syftade till att garantera en plats i parlamentet för den egna klanen. Systemet baserades på en vitt utbredd nepotism, korruption och falsk ryktesspridning.

2.2

Utvecklingsstrategins målsättningar bestäms

Den 23 oktober 1969 utfärdade översta revolutionsrådet sitt första dekret, genom vilket det utfäster sig att arbeta för:

- ett samhälle baserat på arbete och social rättvisa
- ekonomisk och kulturell utveckling
- avskaffande av analfabetism
- ett somaliskt skriftspråk
- avskaffande av anarki, korruption och stammotsättningar
- val vid en tidpunkt som kan anses lämplig

Dekretet innehåller också mål för utrikespolitiken. Bland dessa kan nämnas arbete för fredlig samexistens, "positiv" neutralitet och iakttagande av överenskomelser.

För att förverkliga dekretet måste rådet först vinna befolkningens stöd och få till stånd ett massdeltagande i de olika utvecklingsansträngningarna. Detta innebär att man måste bryta med de tidigare värderingarna beträffande samhällsstrukturen, politisk praxis eller vad som kunde kallas "de existerande förväntningarnas hierarki".

Med utgångspunkt från detta tänkesätt startar ett komplext händelseförlopp som innebär en utveckling från fåtalsvälde till demokrati. Man kan urskilja olika positioner mellan de deltagande grupperna. Men det viktiga är att man betonar revolutionsrådets ständiga strävan att ta med och ge ansvar åt allt större grupper av befolkningen. Huvudlinjen i mobiliseringsstrategin blev att gå försiktigt fram, att inte komma med nyheter, reformer etc, som inte hade folklig förankring eller som inte kunde påräkna ett reellt gensvar. Den konkreta strategin blev därför ett samarbete med allianser med allt större befolkningsgrupper.

Utifrån denna utvecklingsstrategi är det möjligt att urskilja tre betydelsefulla grundelement i utvecklingen efter 1969: nationalism, socialism och självtillit (self-reliance). I viss mån motsvarar den ordning i vilken elementen nämns en kronologisk utveckling även om det inte går att exakt ange när den ena fasen slutar och den andra tar vid.

NATIONALISM OCH ALLIANSSÖKANDE

I motsats till vad som tidigare varit fallet kom den somaliska nationalismen efter militärens maktövertagande att utnyttjas för att blotta inre missförhållanden och visa hur dessa bottnade i landets ekonomiska beroende. Det viktiga blev nu att lösa de interna problemen. Frågan om somalier, bosatta i grannländerna, som tidigare varit central sköts på framtiden (och skulle lösas förhandlingsvägen).

Under den första tiden efter oktober 1969 fördes en livlig debatt kring nästan alla aspekter av samhällslivet. I pressen beskrev talrika artiklar hur den tidigare härskande eliten dragit nytta av landets internationella ekonomiska beroende på bekostnad av befolkningen. Det kunde lätt ha förblivit retorik om man inte samtidigt konkretiserat debatten genom att visa hur fattigdom, brist på utbildning och hälsovård var en direkt följd av det tidigare vanstyret. Samtidigt anknöts debatten till de eftersatta grupperna i samhället. Den somaliska regeringen ville bredda sin bas genom att söka stöd hos just dessa grupper: de intellektuella, städernas arbetslösa och framför allt landsbygdens nomader och bönder.

- De intellektuella bestod till största delen av somalier som avlagt examen utomlands och ofta tillägnat sig socialistiska idéer. Efter hemkomsten hade de ställt sig utanför det korrupta somaliska samhället. Följden blev en stor grupp arbetslösa intellektuella utan organisation och isolerade från folkets flertal. För att förbättra förhållandena för denna grupp satte regeringen i november 1969 igång med ett somaliseringsprogram. Programmet innebar:

- att utlänningar förbjöds att inneha tjänster som kunde skötas av somalier
- att i de fall kompetenta somalier inte fanns skulle utlänning utföra arbetet enligt somaliska lönenormer

Ett antal tjänster blev lediga genom att amerikanska fredskårister utvisades. Andra intellektuella fick arbete i administrationen. Den största delen av de lediga arbetena var av typen tekniker, kontorister och arbetsledare.

- Städernas arbetslösa var ett resultat av den tidigare stora inflyttningen framför allt till Mogadishu. Närmandet till denna grupp innebar att regimens stöd i städerna kraftigt stärktes. De arbetslösa mobiliserades i olika självhjälpsprogram för förbättrad hygien, kamp mot moskiter och renhållning av gator. På ett tidigt stadium kunde många av dem beredas arbete och bostad genom olika självhjälpsprojekt (iska-wagabso, crash-programmen, se nedan).

- Landsbygdens nomader och jordbrukare hade hittills knappast haft konkret erfarenhet av en somalisk regering och kom att bli den viktigaste målgruppen för den nya regimens arbete. Jordbruk och boskapsskötsel prioriterades högt. Målet var att lätta på livsmedelsbristen och minska inflyttningen till städerna. Ett spannmålsdekret utfärdades som innebar att staten övertog inköp och försäljning av spannmål. Samtidigt stabiliserades spannmålspriserna på en nivå som var endast en tredjedel av de tidigare priserna. Dekretet riktade ett hårt slag mot en mäktig grupp av köpmän och spekulanter i spannmål. Andra nyheter var

inhägnade områden för betesrotation, som främst kom att gynna den sämst ställda gruppen av boskapsskötare. Bestämmelsen om fri tillgång till vatten från dammarna för den som inte kunde betala gynnade samma målgrupp liksom nya bestämmelser om handel med boskap. Dessa åtgärder gjorde de två dominerande grupperna inom den somaliska befolkningen medvetna om att det existerade en ny regering och en ny inriktning i landets politik.

Genom regimen närmande till dessa grupper kom nationalismen att fungera som en konstruktiv reaktion mot missförhållandena i det gamla samhället. Allianserna skall ses som ett första skede i mobiliseringen av tidigare eftersatta grupper. Den nya politikens effekter förstärktes ytterligare genom åtgärderna som vidtogs för att begränsa beroendet av utländska ekonomiska intressen. Under de första månaderna efter oktober 1969 diskuterades livligast just det utländska ekonomiska beroendet, formerna för utländskt bistånd och det permanenta underskottet i handelsbalansen. Man ansåg det omöjligt att radikalt ändra situationen i ett slag men betonade vikten av att Somalia mottog bistånd endast på landets egna villkor. En annan utväg såg man i en stark offentlig sektor som skulle beröva de internationella finansintressena instrumenten för kontroll av den somaliska ekonomin. I dessa syften företogs ett antal strukturförändringar:

- Nationaliseringar: De tidigaste företogs i maj 1970 och berörde de utländska bankerna, sockerfabriken i Giohar, det italiensk-somaliska elektricitetsbolaget, oljedistributionen och försäkringsbolagen. I samband med spannmålsdekretet nationaliserades också transportväsendet för att möjliggöra en effektiv uppsamling och distribution av spannmål. I januari 1972 nationaliserades bostäder, filmbolagen, läkemedelsindustrin och vissa liknande branscher.
- Striktare kontroll av utrikeshandeln infördes med i huvudsak statligt monopol; speciellt strikt blev kontrollen av handel med boskap och boskapsprodukter.
- National Agency for Trade grundades för kontroll av import och partihandel med basförmödenheter. Den kontrollerar också den interna handeln med boskap.
- Staten övertog ansvaret för sockerdistribution.
- Minskat beroende av utländskt bistånd genom en deklaration att bistånd mottas endast på somaliernas villkor och endast i fall då det kompletterar landets egna ansträngningar.

Åtgärderna under det första året efter oktober 1969 syftade alla till att skapa en sund bas för ett nytt somaliskt samhälle och att mobilisera befolkningen

till utvecklingsansträngningar. De strukturella reformerna ökade tilliten till revolutionsrådet och minskade elitgruppernas inflytande. Alliansen mellan armén och de intellektuella hade väckt en hälsosam polemik mellan företrädare för olika typer av afrikansk och arabisk socialism. Polemiken bidrog till ideologisk klarhet och underlättade tillkomsten av ett enkelt, enhetligt och konkret handlingsprogram.

4.1 Somalia socialistisk stat

Det var inte speciellt förvånande att president Siad Barre i sitt tal på årsdagen av arméns maktövertagande utropade en socialistisk stat. Han betonade att den socialism han talade om var "den mest humana ideologi för att tillgodose människornas behov" och "det enda möjliga alternativet för att uppnå snabb ekonomisk och social utveckling". Han sade vidare att det var fråga om en typ av socialism baserad "på vetenskapliga metoder". I senare sammanhang har termen "vetenskaplig socialism" använts.

Vad innebär den vetenskapliga socialismen i praktiken för Somalias utvecklingsstrategi? Deklarationen 1970 innebar inte någon ny inriktning. Den dokumenterade endast en metod för samhällsförändringar som redan tillämpats och prövats i olika former under perioden 1969-1970. I korthet innebär metoden:

- nationell befrielse från utländskt beroende
- kooperativ verksamhet och statlig kontroll av ekonomin
- garanti för befolkningens deltagande i utvecklingsprocessen

Strategin kombinerar förändringar i den ideologiska överbyggnaden med befolkningens deltagande. Huvudsyftet med strategin är att hindra att nya kontrollrande grupper växer fram som resultat av ändringarna.

Deklarationen om den vetenskapliga socialismen skall också ses som ett steg bort från en principiös nationalism som varit sårbar inför ett konservativt försök till come-back. Samtidigt är det också fråga om en odogmatisk socialism som dikteras av praktiska behov och lokala förhållanden. Termen vetenskaplig socialism syftar på detta: det är snarare ett system för analys av situationer än dogmatiska regler.

4.2 Kampen för vetenskaplig socialism

Efter deklARATIONEN om den vetenskapliga socialismen (ofta kallad det andra revolutionsdekretet) startade en intensiv verksamhet för att omsätta dessa principer i praktisk handling och motarbeta motståndare till de pågående förändringarna. Stamrotsättningar bekämpades,

relationen socialism/islam diskuterades, en kampanj för självtillit startades och en del av de nämnda strukturella reformerna genomfördes. Men man ansåg inte detta tillräckligt för att ideologiskt medvetandegöra befolkningen. Det gällde att verkligen förklara ideologin för befolkningen för att alla skulle vara medvetna deltagare i de aktioner som den nya politiken gav upphov till. I detta syfte startades kampanjen för vetenskaplig socialism i januari 1972. Den hade tre syften:

- att visa regeringens fasta beslutsamhet att följa den utstakade vägen för grupper som fortfarande var kritiska eller motståndare till ideologin
- att i en omfattande informationskampanj analysera ideologins teoretiska och praktiska följder, både nationellt och för Somalias internationella situation
- att bygga upp ett effektivt system för kommunikation mellan revolutionsrådet och befolkningen och att skola speciella informationsgrupper.

Det första syftet inriktades främst på de religiösa ledarna, av vilka en del benhårt höll fast vid en total motsättning mellan socialism och islam. Informationen och propagandan till dem leddes i huvudsak av Barre själv som är specialist på att tolka Koranen till förmån både för den nya ideologin och för islam. Båda, säger Barre, syftar till "eliminering av varje form av exploatering oberoende av om det gäller exploaterande klasser, reaktionära manövrer, tribalism, nepotism o s v". Hela den omfattande diskussionen kring islam syftar också till att klargöra att man i Somalia inte följer någon form av "islamistisk socialism" utan just en vetenskaplig socialism. Kampanjen för den vetenskapliga socialismen fick ett positivt gensvar bland de somaliska religiösa ledarna. Men från flera av Somalias grannländer har man opponerat sig mot samexistensen mellan islam och socialism. Detta har i praktiken stimulerat de somaliska religiösa ledarna till försök att modernisera islam.

En annan grupp som avkrävdes större deltagande i landets utveckling var de privata affärsmännen. I april 1972 kallades de till revolutionsrådet och uppmanades att slå ihop sina kapitaltillgångar i kooperativa företag för att ge "ett skapande bidrag till landets välfärd". Ungefär samtidigt fick kampanjen en av sina viktigaste konkreta resultat: det första handelscentret för småföretagare öppnades i Mogadishu. Centret omfattar ett hundratal småbutiker med tillhörande serviceanläggningar. Butikerna hyrs

ut mot låg betalning till småföretagare. Avsikten är att de skall kunna hålla nere priserna på sina produkter.

4.2.1 Kvinnans ställning

Fram till 1972 hade den somaliska kvinnan knappast fått tala för sina egna rättigheter. Kampen för den vetenskapliga socialismen hade som en viktig punkt att få kvinnorna att aktivt deltaga i uppbyggnadsarbetet. I februari 1972 bildades den första kvinnoorganisationen med en speciell kvinnokommitté i revolutionsrådets politiska byrå (se nedan om den politiska byrån) och underkommittéer ner till stadsdels- och bynivå. Dessa kommittéer kan ställa upp sina egna representanter till det komplicerade system av styrande kommittéer som existerar i Somalia.

Rätten för kvinnorna att organisera sig och framföra sin åsikt offentligt har haft stor betydelse för Somalias utveckling efter 1972. Kvinnorna har varit de aktivaste i många av de olika projekt och kampanjer som förekommit. De flesta hus, speciellt skolor, har till största delen byggts av kvinnor och deras bidrag till verksamheten i orienteringscentra är betydande. Kvinnokommittéerna diskuterar uppfostran i det föränderliga Somalia, hur de som deltagare i denna process skall agera o s v. I alfabetiseringskampanjen klarade 65 procent av kvinnor slutprovet. För att kvinnorna skulle få större möjlighet att delta inrättades speciella eftermiddags- och kvällsklasser. Bristen på skolade kvinnor är påfallande. Sedan något år tillbaka pågår en kampanj för att förmå de somaliska föräldrarna att i större utsträckning sända sina döttrar till skolorna. - I januari 1975 fick den somaliska kvinnan lika arvsrätt med mannen. Detta väckte motstånd från vissa kretsar bland de religiösa oppositionsledarna och regeringen måste ingripa.

Belysande för den somaliska kvinnans aktivitet under de senaste åren är följande uttalande av en manlig ledare för orienteringscentra:

"Vi män har inte någon rätt att bli ledare för orienteringscentra - de är ju nästan uteslutande byggda av kvinnor med hjälp av en handfull män. Vi har inte heller någon rätt att sitta som ordförande vid mötena i dessa centra - uppslutningen av män är endast 10 %"

4.2.2 Ett effektivt informationssystem skapas

Ett av de viktigaste resultaten av kampanjen för den vetenskapliga socialismen är de orienteringscentra som uppförts runtom i landet. De blev samtidigt grundelementet i det nya informations- och propagandasystem som samtidigt utvecklades. Orienteringscentra är samlingsställen med utrymmen för sociala aktiviteter, kursverksamhet, möjligheter för större möten och

arbetsutrymmen för de olika kommittéerna. Den vanliga formen är en kringbyggd gård med de olika utrymmena ordnade runt gårdsplanen. En av väggarna är betydligt högre än de andra för att kunna användas för filmförevisningar - ett viktigt medel i den somaliske informationskampanjen.

Orienteringscentra skall ses som byggstenar i ett nytt demokratiskt system och som den bas på vilken den pågående decentraliseringen bygger. Från orienteringscentra kan information spridas till befolkningen och befolkningen kan via dem kommunicera uppåt. Till orienteringscentra har gulwadaya knutits - den militanta ungdomsorganisationen som skall bevaka utvecklingen i olika delar av landet.

Orienteringscentra ingår i den struktur som baserar sig på den politiska byrån i revolutionsrådet. Den centrala byrån finns i Mogadishu, underbyråer finns på regions-, distrikts- och på lägre nivåer. Den politiska byrån har tre uppgifter:

- att ge politisk utbildning
- att fungera som kanal för kommunikation mellan befolkningen och revolutionsrådet, på alla nivåer. Initiativet kan antingen komma uppifrån eller nerifrån
- att uppmuntra till och övervaka det mycket komplexa system av olika kommittéer som existerar i Somalia (kvinno-, ungdoms-, arbetarkommittéer etc)

Den struktur som den politiska byrån representerar är basen för det politiska parti som planeras. Någon definitiv tidpunkt när partiet kommer att grundas är ännu inte fastslagen, men uppgifter tyder på att det kan ske under 1976.

Mobiliseringsåtgärder efter oktober 1969 hade alla det primära syftet att öka befolkningens ansvar och deltagande i utvecklingsansträngningarna. Det blev också tidigt vanligt att armén deltog i olika civila utvecklingsprojekt. Avsikten var att befästa enigheten mellan armén och civilbefolkningen och göra armén till en aktiv faktor i den ekonomiska och sociala utvecklingen. Ansatsen kom att bli mycket betydelsefull under torkan 1974/75 och det följande rehabiliteringsprogrammet som till stora delar byggst på arméns resurser. Arméns deltagande i utvecklingsprojekt skall också ses som en form av statlig intervention för att stimulera de produktiva krafterna i landet.

Mobiliseringen uttrycktes konkret i tre olika typer av projekt: iska wah ugabso, crash-programmen och alfabetiseringskampanjerna. Erfarenheterna från dessa landsbygdskampanjer 1974 utnyttjas i det pågående rehabiliteringsprogrammet.

5.1 Iska wah ugabso

Med iska wah ugabso avses frivilligt samhällsarbete som samlar arbetskraften för ett områdes kollektiva utveckling. Dessa självhjälpsprojekt startades redan i november 1969. Projekten stöder också kampen mot tribalism (stammotsättningar) och stärker det nationella medvetandet. Den politiska skolningen är en viktig del av projekten. Men det viktigaste är att överföra ansvaret till befolkningen för förbättringar i den egna miljön. Iska wah ugabso har med tiden blivit ett av de viktigaste medlen att förverkliga olika utvecklingsprojekt. I samband med decentraliseringsprogrammet upprättades speciella iska wah ugabso-kommittéer på de olika nationella nivåerna under ledning av en central kommitté som skulle samordna projekten. De lokala kommittéerna är knutna till orienteringscentra där diskussioner förs om olika lokala utvecklingsprojekt.

Staten står för 50 % av kostnaderna för ett iska wah ugabso-projekt, resten står frivilliga insatser för. "Projektet syftar till självdisciplin, självadministration och gemensamt ansvar. Men också till att kollektiva värderingar utvecklas och att en känsla av direkt deltagande i utvecklingen av den nationella ekonomin uppstår", heter det i en karakteristik av iska wah ugabsos syften. De olika självhjälpsprojekten utförs vanligen under ledning av militärer.

De projekt som genomförts inom ramen för iska wah ugabso är av olika typ. De mest kända är skogsplanteringarna för att binda sanddynerna kring Mogadishu och återuppbyggnaden av det nerbrunna hotellet Juba. Man har också upprättat de första mobila sjukvårdsenheterna, byggt skolor, sjukhus, vägar, brunnar, kanaler och flygfält. Saneringen av slumkvarteren i Mogadishu hade ett direkt politiskt syfte. De tidigare invånarna flyttade till nya stadsdelar, till hus de själva hade byggt.

De ekonomiska effekterna av iska wah ugabso har varit betydande. Vanligen har projekten slutförts till betydligt lägre kostnader än vad som budgeterats. I många områden, speciellt i Mogadishu, har den arbetslösa befolkningen fått utkomst genom att dirigeras till iska wah ugabso.

5.2

Crash-programmen

Crash-programmen startade i februari 1970 med mera speciella syften än iska wah ugabso. Politiskt syftade det till att demonstrera funktionsdugligheten hos en utvecklingsteori, enligt vilken endast organisation och deltagande av befolkningen med statligt stöd kunde starta en omvandling av landsbygden. Till skillnad från iska wah ugabso kombineras crash-programmen i högre utsträckning med sociala, ekonomiska och ideologiska mål. Den konkreta formen för programmen är statsledda jordbruk med följande mål:

- att öka självförsörjningsgraden av spannmål (majs och durra) och att ersätta import av bomull, ris, vete, oljefrön och tobak
- att skapa sysselsättning på landsbygden
- att ge träning i moderna jordbruksmetoder
- att stimulera till utflyttning av arbetslösa från städerna
- att stärka den statliga företagssektorn.

Crash-programmen engagerade på ett tidigt stadium ca 2 500 arbetslösa ungdomar från Mogadishu. Andra som anslöt sig var personer som behövde omskolning, småjordbrukare på svältgränsen och nomader som var villiga att pröva på ett bofast liv. Jordbruken fick tekniskt bistånd för moderna metoder och instruktörer och assistans från armén. Deltagarna fick från början halvmilitär träning och politisk skolning. Jordbruken drivs enligt principen frivilligt deltagande. Skörden (och därmed inkomsten) fördelas i förhållande till vars och ens insats.

Omkring ett år efter det att crash-programmen startats preciserades deras mål ytterligare och inordnades i en vidare ram: "De arbetare som accepterar att bosätta sig på jordbruken kommer att samlas i kooperativ. De kommer att tilldelas röjt land och kommer att få statligt stöd för att bli självförsörjande jordbrukare."

Man startade med att grunda fem jordbruk på tillsammans 1 000 ha. I planen för 1974 ingick en ökning av antalet jordbruk till 14, en utvidgning av den odlade arealen till 10 800 ha och en ökning av sysselsättningen från de nämnda 2 500 till 9 300. Sjuttio gemensamma byggnader skulle konstrueras och 70 km kanaler grävas.

Crash-programmen drivs i huvudsak med medel från den centrala budgeten. År 1973 användes 10 miljoner somaliska shillings. I framtiden beräknas budgetbidragen minska i takt med ökade inkomster från skördar i projektområdena.

5.3

Det somaliska skriftspråket och alfabetiseringskampanjerna

I första revolutionsdekretet sägs att revolutionsrådet skall skapa ett skriftspråk för somali och avskaffa analfabetismen. Den ekonomiska och kulturella betydelsen av detta uttalande framstår tydligt mot bakgrund av att 98 % av landets befolkning var analfabeter 1969. Ett somaliskt skriftspråk var också en förutsättning för en total reform av skolsystemet. Hittills hade undervisningen skett på engelska, italienska eller arabiska. Undervisningens innehåll hade tagit föga hänsyn till den somaliska verkligheten. När det gällde att motivera befolkningen för alfabetisering gick den somaliska regeringen tillväga på sitt vanliga sätt: Man anspelade på befolkningens förväntningar på den nya regimen, anknöt till nationalismen och angrep de uppenbara missförhållandena i landet som förorsakats av analfabetismen.

5.3.1

Utveckling av ett skriftspråk

Frågan om ett somaliskt skriftspråk blev tidigt en del av den somaliska nationalismen, som tidigt splittrade somalierna och befordrade elitism. Striden gällde om man skulle skriva somali med latinskt, arabiskt eller eget alfabet. I praktiken var det - speciellt under perioden 1960-1969 - fråga om en ovilja att skapa ett språk som skulle göra det lättare för större grupper av befolkningen att tillägna sig kunskap.

När revolutionsrådet tog upp frågan om ett skriftspråk och analfabetism vände det sig direkt mot ett av de medel som tidigare hade använts för att hålla befolkningen kvar i underutveckling. Samtidigt inordnades frågan om ett skriftspråk i ett vidare sammanhang: Uppbyggnad av en stat baserad på den vetenskapliga socialismen, den allmänna utbyggnaden av landets skolsystem och kampen mot separatistiska tendenser i landet.

För att förverkliga sina löften tillsatte revolutionsrådet en språkkommitté i januari 1971. Vilken typ av skrift man skulle använda låg inte inom kommitténs kompetensområde. I stället hade den till uppgift att utarbeta undervisningsmaterial för att visa hur det somaliska språket kunde användas. Det material som kommittén skulle producera skulle vara nationellt orienterat och inriktat på problem i somaliernas egen miljö. En huvuduppgift för kommittén var att utarbeta en somalisk terminologi för de olika undervisningsområdena. Sammanställningen av en somalisk ordbok blev en viktig uppgift för kommittén. Kommittén arbetade med material för modersmålsundervisning, -geografi, historia, matematik, naturvetenskaper och medborgarkunskap. Man producerade material dels för skolornas grundläggande undervisning, dels för vuxenundervisning. Kommittén utarbetade också material med motsvarande innehåll för den undervisning som ännu skedde på annat språk.

Kommittén var klar med sitt arbete i slutet av 1971. Materialet togs omedelbart i bruk i experimentsyfte. Under 1972 gjordes flera försök med undervisning på somali, både i skolornas lågstadieundervisning och inom vuxenundervisningen.

Vilken typ av alfabet som skulle användas i somalisk skrift skulle avgöras av revolutionsrådet. Till oktober-festligheterna 1972 var rådet klart med sitt beslut: Det latinska alfabetet var det mest lämpliga. Samtidigt kungjordes att alla skolor skulle övertas av staten, att alla tryckerier förstatligades och att en landsomfattande alfabetiserings- och undervisningskampanj för den vuxna befolkningen skulle starta. Revolutionsrådets beslut var väl förberett genom de experiment som gjorts under 1971/72. Alfabetiseringskampanjen samordnades också med iska wah ugabso, kampanjen för vetenskaplig socialism och kampanjerna för utveckling av landsbygden.

5.3.2 Alfabetiseringskampanjer

De alfabetiseringskampanjer som startades har en mycket vidare innebörd än enbart undervisning i läs- och skrivkunnsighet. Man kan urskilja tre faser. Den tredje fasen sammanfaller med kampanjen för landsbygdsutveckling och behandlas i samband med denna.

Fas 1

Efter beslutet om det somaliska skriftspråket fick alla statsanställda och anställda i armén tre månader på sig att lära sig använda det nya alfabetet. Undervisningen skedde via snabbkurser och baserades på det material som sammanställdes tidigare. Kursen avslutades med ett prov. De som inte klarade sig fick möjlighet att delta i ytterligare två prov. Omkring 96 % klarade proven. De som inte klarade sig förtidspensionerades. Vid sidan av den officiella kursundervisningen förekom också undervisning via radio, och det blev allt vanligare att de somaliska tidningarna presenterade material på somali. I januari ersatte somali officiellt engelska och italienska som administrations språk. Det förekom inte någon övergångsperiod där engelska och italienska användes parallellt med somali. Man ansåg att ett sådant förfarande skulle ha försvårat och fördröjt förverkligandet av somali som landets enda officiella språk.

Den 21 januari 1973 utkom det första numret av XIDDIGTA OKTOOBAR, landets officiella tidning som ersatte de tidigare engelska, italienska och arabiska tidningarna. Samma månad startade undervisning på somali i grundskolorna. Samtidig med planeringen av undervisning på somali hade skolsystemet byggts ut kraftigt för att möjliggöra en parallell alfabetisering av ungdom och vuxna.

Fas 2

Omfattade perioden från mars 1973 till mars 1974. Under denna fas riktade sig alfabetiseringskampanjen främst till den vuxna befolkningen i städerna. Inga speciella ekonomiska eller personella resurser avsattes för denna kampanj; den byggde helt på självhjälp under mottot: "Om du inte vet, lär - om du vet, undervisa". Lärarna rekryterades i huvudsak bland stats- och arméanställda. Alla existerande klassrum användes till bristningsgränsen och när de inte räckte användes gårdsplaner, takterrasser etc. Sammanlagt registrerades 400 000 elever i vuxenklasserna och de flesta kunde också avlägga sina prov.

Vid sidan av studierna i de organiserade vuxenklasserna studerade många också på privat initiativ med hjälp av radio och inom ramen för olika självhjälpsprojekt. Omkring 600 000 personer beräknas ha deltagit i dessa frivilliga studier. Ofta var det personer som redan kunde alfabetet men måste lära sig använda det för det somaliska språket.

Fas 3

Genom alfabetiseringskampanjerna och undervisning i somalisk skrift i skolorna hade i första hand städernas bofasta befolkning lärt sig det nya skriftspråket. Men största delen av landets analfabeter var nomader som dittills varit svårast att nå genom mobiliseringssträvandena. En del reformer hade företagits till förmån för dem sedan 1969. Men trots dessa var nomaderna långt ifrån aktivt deltagande i landets utvecklingsansträngningar. Ett sätt att mobilisera dem och få dem medvetna om vad som pågick i landet var att göra dem läskunniga. Det var avsikten med alfabetiseringskampanjens tredje fas som blev mycket mera omfattande och mångfacetterad än de två tidigare. Den blev en kampanj för landsbygdsutveckling och förtjänar därför att behandlas separat. Kampanjens ursprungliga karaktär förändrades genomgripande av den torka som drabbade Somalia under den tid den pågick.

KAMPANJEN FÖR LANDSBYGDSUTVECKLING

Kampanjen för landsbygdsutveckling pågick under perioden augusti 1974 - mars/april 1975. När den proklamerades i augusti skedde det under beteckningen "Ololaha". Kampanjen innebar ett nytt samordnande av organisationer och institutioner i utvecklingsansträngningarna. I kampanjen deltog så gott som alla landets lärare och elever, religiösa ledare, alla veterinärer, gulwadayal och regions- och distriktstjänstemän. Kampanjens mål var omfattande:

- avskaffa analfabetism på landsbygden
- genomföra en folk- och boskapsräkning
- undersöka sjukdomar hos människor och djur på landsbygden
- ge människor och boskap medicinsk service
- ge de somaliska skoleleverna, speciellt de från städerna, en möjlighet att leva på landsbygden, komma i kontakt med den muntliga somaliska litteraturen och de somaliska traditionerna och teckna ner uppgifter om somalisk folklöre
- vidarebefordra dessa informationer till berörda myndigheter för att möjliggöra nödiga åtgärder för lösning av landsbygdens problem och starta en forskning kring de somaliska traditionerna på vetenskaplig bas.

Innan kampanjen annonserades hade en omfattande planeringskonferens hållits i Mogadishu. Man enades om att de regionala ordförandena (= revolutionsrådets regionala ledare) skulle ha huvudansvaret för kampanjen och att distriktsordförandena skulle informera befolkningen, mobilisera till deltagande och skapa en hälsosam atmosfär av tävlan mellan olika byar och samhällen.

I förberedelserna för kampanjen ingick också en betydande forskning om hur den bäst skulle genomföras. Speciella läroböcker och övrigt undervisningsmaterial, anpassat till nomadernas situation, producerades. För att genomföra kampanjen måste en stor del av eleverna i landets skolor användas som lärare. De ordinarie lärarna i skolorna skulle fungera som handledare. Under denna förberedande fas arrangerades snabbkurser i undervisningsmetodik för eleverna i skolornas mellanstadium och de lägre gymnasieklasserna. Endast eleverna i gymnasiernas högsta klass, i lärarutbildningsanstalterna och i tekniska skolor befriades från deltagande i kampanjen. De fick i stället förbereda sig för sina slutexamina och producera undervisningsmaterial för skolsystemets alla nivåer. Sammanlagt medverkade

omkring 30 000 elever i åldern mellan 15 och 22 år som lärare. Vågran att delta straffades med tre års uteslutning från undervisningen i de ordinarie skolorna.

I augusti sändes elever och lärare med stöd från olika organisationer och militär per lastbilar ut på landsbygden. Flickorna fick stanna i närheten av sin hemtrakt, pojkarna sändes till mera avlägsna områden. Eleverna hade indelats i brigader under ledning av en lärare (10 - 15 elever/lärare). När de anlände till nomaderna introducerades de med orden: "Detta är era barn. De har kommit för att hjälpa er. De vill inte göra någon skada". Eleverna togs upp som medlemmar i nomadfamiljerna och lyckades på kort tid skapa goda och förtroendefulla kontakter. Deras kontakt med yttervärlden under den tid de levde bland nomaderna sköttes av gulwadayal som fungerade som assistenter, budbärare och vakter i osäkra situationer. Transport från de olika undervisningscentren sköttes av militären som också tillhandahöll en del av den begränsade utrustning eleverna fått.

Vid sidan av elever och lärare som koncentrerade sig på alfabetisering fanns det också olika specialteam:

- medicinska: för att klarlägga hälsosituationen bland nomaderna, undervisa i elementär hälsovård och hygien och utföra vaccinationer
- veterinärmedicinska: för att vaccinera och behandla boskap och lära ut förbättrad kreaturskötsel
- censusteam: för att handleda och utföra en folk- och boskapsräkning
- planeringsteam: för att försöka bestämma den lämpligaste storleken på boskapshjordarna i de olika områdena och ge anvisningar till regeringsanställda om hur de olika områdena bäst kunde utvecklas.

Inom kampanjen experimenterade man också med olika undervisningsmetoder för att få fram de som bäst lämpade sig för massundervisning. Genom läs- och skrivundervisningen introducerades politiska slogans. Man lärde ut innehållet i de nya lagar som stiftats efter 1969, speciellt de som direkt berörde den lokala befolkningen (lagar mot tribalism, om kooperativ etc). För att skapa kontakt mellan stad och landsbygd var det viktigt att eleverna skulle förklara för nomaderna hur den fasta bosättningen och livet i städerna fungerade. Samtidigt skulle de få större förståelse för förhållandena på landsbygden genom att delta i nomadernas liv.

Man försökte inordna kampanjen för landsbygdsutveckling så långt som möjligt inom ramen för iska wah ugabso. Men den kom ändå att kosta landet flera miljoner i konkreta utgifter för transporter, utrustning, undervisningsmaterial etc. Eleverna försågs med en utrustning av enklaste slag: en läkemedelslåda och en del undervisningsmaterial. Allt packades in i en lätt trälåda som också innehöll en filt. När lådan öppnades kunde den användas som skrivtavla i undervisningen.

Kampanjen blev en framgång för den somaliska regeringens strävan att mobilisera landsbygdsbefolkningen - detta trots den svåra torka och hungersnöd som samtidigt drabbade landet. Kampanjens resultat kan sammanfattas:

- omkring två av cirka tre miljoner nomader deltog. De betecknas efter kampanjen som läskunniga
- 1,6 miljoner människor och 11 miljoner boskap vaccinerades
- en folk- och boskapsräkning genomfördes
- fakta insamlades om de konkreta förhållandena i olika landsdelar, vilka kan utgöra bas för relevanta utvecklingsplaner
- kampanjen påverkade de traditionella attityderna hos landsbygdens nomader och jordbrukare. Tidigare hade de ofta varit fientliga mot regeringsutsända. Informationen om landets planering och politik har förändrat dessa attityder
- lokala myndigheter fick större ansvar och vana att förverkliga olika planer
- kampanjen anses för gott ha undanröjt stam-motsättningar
- gapet mellan landsbygd och stad har minskat
- infrastrukturen har förbättrats, bl a genom tillkomsten av nya marknadsplatser
- den interna säkerheten har befasts
- effekter av torkan har minskat.

7

UPPFÖLJNING AV ALFABETISERINGSKAMPANJERNA

De uppenbara framgångar som alfabetiseringskampanjerna haft skulle vara utan större betydelse om inte ett vuxenutbildningssystem samtidigt utvecklats. S k funktionella alfabetiseringskampanjer fanns redan tidigare. Dessa utnyttjades nu som fortsättningskurser för den stora alfabetiseringskampanjen. Ett mål för alfabetiseringskampanjerna var att göra det möjligt för regeringen att i skrift kommunicera med befolkningen. Inom de redan existerande program finns det möjlighet till treåriga kurser i sjukvård, jordbruk, fiske och medborgarkunskap. Redan 1973 deltog 500 000 vuxna i dessa kurser. Detta skedde inom ramen för s k fältprogram, som ger vuxenundervisning på grund- och mellanstadium. Speciellt viktiga har de nya kurserna i hushållsekonomi för kvinnor varit. För att kontrollera att den nyförvärvade läs- och skrivkunnigheten upprätthålls gör man uppföljningar på arbetsplatser, via orienteringscentra etc.

8

HUNGERSNÖD OCH REHABILITERINGSPROGRAM

Den torka och den åtföljande hungersnöden som drabbade Somalia 1974/75 förändrade på ett avgörande sätt inriktningen och formerna för kampanjen för landsbygdens utveckling. De åtgärder som vidtogs mot hungersnöden och rehabiliteringsprogrammet för dess offer blev samtidigt ett test på de somaliska myndigheters förmåga att göra en aktiv massinsats för befolkningen.

8.1

Hungersnödens bakgrund

Somalia hade drabbats av upprepade torrperioder under de senaste åren men de hade haft begränsad geografisk utbredning. Torrperioden 1974/75 fick katastrofala effekter genom sin geografiska spridning. De mest drabbade områdena var Nugal, Sanag (Erigavo), Togdher (Burao) och Bari (Bosasso) men så gott som hela landet, med undantag av den sydöstra kustregionen hade allvarlig känning av torkan.

De områden som påverkades var landets bästa betesmarker. Torkan drabbade därför på ett avgörande sätt hela landets ekonomi. Omkring 80 % av somalierna är direkt beroende av boskapen för sin utkomst, och två tredjedelar av landets export kommer från boskapssektorn. Torkans katastrofala effekter i betesområdena förstärkte den sedan 20 - 30 år pågående förslitningen av betesmarkerna och ökenspridningen. Förslitningen var resultatet av två samverkande faktorer: uppförandet av vattenreservoarer och ökningen av boskapshjordarna.

Under senare delen av kolonialtiden och tiden efter självständigheten fram till 1969 byggdes vattenreservoarer utan hänsyn till eventuella negativa effekter.

Att äga en vattenreservoar i betesområdena var en betydande inkomstkälla och ledde till omfattande spekulationer i vatten. Någon hänsyn till de omgivande betesmarkernas kapacitet att producera bete för de allt större boskapshjordar som koncentrerades kring vattenreservoarerna tog man inte.

Systemet med vattenreservoarer kom också att inverka på nomadernas traditionella vandringsrutter. Hela nomadsamhället kom att fungera på ett sätt som inte längre motsvarade de betesökologiska resurserna. Samtidigt ingav vattenreservoarerna hopp om säker vattentillgång, som tillsammans med den allmänna befolkningsökningen och en förbättrad veterinärservice bidrog till en ökning av boskapshjordarna.

Man har beräknat att den somaliska boskapens antal i början av 1974 uppgick till 22 miljoner, fördelade på 4 miljoner nötkreatur, 3 miljoner kameler och 15 miljoner får och getter. Under torrperioden sinade 60 % av brunnarna. Följden blev att omkring hälften av nötboskapen, 15 % av kamelerna och 40 % av fåren och getterna dog.

Den geografiskt utbredda torkan 1974/75 blev också ett svårt bakslag för jordbruksproduktionen. Ett av huvudmålen i utvecklingsprogrammen har varit att göra Somalia självförsörjande med basspannmålen durra och majs och samtidigt öka produktionen av jordbruksgrödor. Vattentillgången är också för jordbruket den största begränsande faktorn. Det kommersiella jordbruket drivs med konstbevattning, medan det traditionella livsmedelsproducerande jordbruket är beroende av regn.

Under åren i början av 1970-talet kom det tillräckligt med regn i de livsmedelsproducerande jordbruksområdena. 1972 var Somalia för första gången oberoende av importerat spannmål. Också skördarna 1973 var tillfredsställande och vid början av 1974 fanns det vissa överskottslager av spannmål. Dessa överskottslager räckte till mitten av 1974. Den svåraste torkan satte in under den skördeperiod som infaller under senare delen av året, d v s samtidigt som överskottslagren var uttömda.

8.2

Kampen mot hungersnöden

Den nuvarande somaliska regeringen har mött de tidigare torrperioderna med åtföljande livsmedelsbrist med inhemska resurser. När det under senare delen av 1974 stod klart att torrperioden skulle fortsätta under hela den återstående delen av året och när rapporter om massdöd bland nomadernas boskap började strömma in, insåg man att de inhemska resurserna inte skulle räcka. För att få en bild av situationens allvar och en konkret handlingsbas kartlade man näringsituationen. Det visade sig att många nomader led av

proteinbrist. Proteinbristen minskade motståndskraften mot andra sjukdomar, och infektioner i andningsvägarna och matsmältningskanalen var mycket allmänna.

I denna situation omdirigerades en stor del av den personal som deltog i kampanjen för landsbygdsutveckling till ett katastrofprogram för offren för torkan. I oktober 1974 förklarades landet vara i katastrofsituation. Ett katastrofprogram utarbetades och bistånd begärdes från internationella organisationer och enskilda länder.

För att bistå dem som drabbats av torkan bildades kommittéer på olika nationella nivåer. Samtidigt upprättades mottagningsläger. Kommittéernas huvudsakliga uppgift var att samla information om situationen och planera biståndsåtgärder. Offren för torkan indelades i tre grupper:

- drabbade men med en del av sin boskap kvar:

För denna grupp vidtogs följande åtgärder: människor och boskap transporterades utan kostnad till mindre drabbade områden, vatten transporterades i tankbilar till dem som var kvar i områden utan vatten och/eller bete, brunnar med vattenpumpar drevs med full kapacitet 24 timmar/dygn, läkemedel för människor och boskap distribuerades och livsmedelspriser stabiliserades

- drabbade som flyttat till städer och andra mindre drabbade områden. Flyttningen orsakade allvarliga hälsorisker och överbelastning i mottagningsorterna. Ett speciellt hälsovårdsprogram utarbetades

- drabbade som förlorat all sin boskap fick hjälp i mottagningslägren. Dessa läger drevs till stor del av personal avsedd för kampanjen för landsbygdsutveckling. Lägren placerades i närheten av de centrala orterna i regionerna och distrikten för att man skulle kunna dra nytta av existerande infrastruktur. Lägren var organiserade som funktionella helheter och utrustade med t ex centra för registrering, hälsovård, kök, undervisning, kommunikation etc.

Så långt som möjligt skulle lägren fungera kollektivt. Lägerinvånarna delades in i sektioner för gemensam matlagning, uppsikt över sanitära förhållanden etc. Inom dessa sektioner förverkligades också landsbygds-kampanjens alfabetiserings- och upplysningsprogram.

Tabellen nedan ger en översikt över antalet människor som berördes av biståndet till den första och tredje typen av drabbade.

Tabell 1

Antal personer som erhållit rehabiliteringshjälp

Månader	Antal personer			Totalt
	Inom mot- tagnings- läger	Utanför mottag- ningslä- ger	Under rehabili- tering	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Nov-dec 74	112 000	-	-	112 000
Jan 75	170 000	60 000	-	230 000
Febr 75	183 000	170 000	-	353 000
Mars 75	200 000	300 000	-	500 000
Apr 75	250 000	450 000	-	700 000
Maj 75	82 000	725 000	168 000	975 000
Juni 75	82 000	725 000	168 000	975 000
Juli 75	82 000	725 000	168 000	975 000
Aug 75	82 000	725 000	168 000	975 000
Sept 75	82 000	725 000	168 000	975 000
Okt 75	-	-	250 000	250 000
Nov 75	-	-	250 000	250 000
Dec 75	-	-	250 000	250 000

Källa: Programme of Recovery and Rehabilitation for the Drought Stricken Population, Mogadishu 1975.

Tabellen innehåller basfakta för det rehabiliteringsprogram som de somaliska myndigheterna utarbetat. Den visar att antalet invånare i lägren var störst i april 1975 då de uppgick till 250 000. Av dessa skall 168 000 omdirigeras till olika bosättningsprojekt. Kolumn 3 visar den del av befolkningen som antingen var jordbrukare eller nomader som har kvar en del av sin boskap (i stort sett den första typen av drabbade). De fick bistånd för att kunna odla under den fuktiga perioden under senare delen av året eller för att fortsätta att ta hand om sin boskap. Kolumn 4 visar den befolkning som kommer att dirigeras till olika rehabiliteringsprojekt inom jordbruk och fiske.

8.3

Rehabiliteringsprogrammets miljö

Somalias femårsprogram förutsatte en gradvis omdirigering av en del av den nomadiska befolkningen till yrken med fast bosättning. Hungerkatastrofen 1974/75 kom att innebära att dessa planer måste förverkligas mycket snabbare än man tänkt sig. En stor del av den nomadiserande befolkningen hade genom torkan förlorat alla sina utkomstmöjligheter. En del av de nomader som hade sökt sig till mottagningslägren under torrperioden beräknades ännu ha kvar boskap och dessa skulle få hjälp att fortsätta sitt liv som boskapsskötare. Resten, omkring 50 000 familjer, omdirigeras till yrken med fast bosättning under perioden maj 1975 till maj 1976. I det första skedet av rehabiliteringskampanjen som

startade i maj 1975 dirigerades 18 000 familjer till olika jordbruksprojekt och 15 000 familjer till fiskeprojekt. Resten av familjerna blev kvar i lägren där de fick yrkesträning, innan de i oktober 1975 sändes till olika rehabiliteringsprojekt.

Rehabiliteringsprogrammet innebär en total omstrukturering av hela Somalias bosättningsmönster och yrkesstruktur och betydande investeringar från den somaliska statens sida. Det finns därför skäl att granska det också mot bakgrunden av den ekonomiska situationen i landet då rehabiliteringen startade.

1. Behov av assistans utom rehabiliteringsprogrammet: Utom de nomader som sökt sig till mottagningslägren hade också övriga nomader drabbats av torkan och var i behov av regeringsbistånd tills deras boskapshjordar någorlunda hunnit återhämta sig. En fullständig återhämtning beräknas ta mellan 5 - 7 år. Den somaliska regeringen stöder dessa nomader tills de kan tillgodose basbehoven. Också den jordbrukande befolkningen var i behov av bistånd i form av utsäde för den kommande skördeperioden (senare hälften av 1975).

2. Effekterna av torkan var mera allvarliga än man hade räknat med i katastrofprogrammet från januari 1975. Orsakerna var:

- Exportintäkterna minskade beroende på a) att köttkonserverindustrin inte kunde få tillräckligt med boskap för slakt och b) att floderna i bananodlingsområdet torkade ut eller fick kraftigt minskad vattenföring med minskad bananskörd som följd. Detta ledde till att Somalias två viktigaste exportprodukter, boskapsprodukter och bananer, kraftigt minskade.
- Importen av livsmedel ökade: Den utbredda boskapsdöden innebar att livsmedelskonsumtionen ändrades och att befolkningsgrupper som tidigare så gott som helt livnärt sig på boskapsprodukter var tvungna att övergå till spannmålsprodukter. Det nya konsumtionsmönstret kommer i stort sett att bestå. Det betyder att Somalia för en tid framåt kommer att vara beroende av en betydligt större import av spannmålsprodukter än tidigare. Ökningen har beräknats till 3 000 ton per månad.
- Världsmarknadspriserna på spannmål och bränslen ökade.

I början av 1975 beräknades underskottet i den somaliska handelsbalansen för 1975 till 130 miljoner somaliska shilling. Förändringarna i utrikeshandelsstruktur och de höjda världsmarknadspriserna gör att det beräknade underskottet för 1975 i själva verket kommer att uppgå till omkring 500 miljoner somaliska shilling.

8.4 Rehabiliteringens innehåll

Det rehabiliteringsprogram som utarbetades baserades på de planer som redan existerade i femårsplanen 1974-78.

8.4.1 Jordbrukssektorn

Jordbruk i Somalia kan bedrivas på två olika sätt. I trakter med sparsam och oregelbunden nederbörd finns det begränsade områden där regnbevattnade jordbruk eller jordbruk bevattnat från grunda brunnar är möjligt. Det är närmast fråga om en typ av självförsörjningsjordbruk. I den kortsiktiga utvecklingen kommer man att ta fasta på dessa möjligheter. Man undersöker också möjligheterna att utveckla jordbruket i dessa områden genom att borra brunnar och använda periodiska vattendrag för konstbevattning.

I området mellan floderna Shabelle och Juba är konstbevattning av jordbruk möjlig. Rehabiliteringsprojektet inom jordbruket koncentreras till tre områden i mellanflodsområdet. Fördelarna med detta är:

- mindre ekologiska risker
- mindre administrativa kostnader
- man kan dra nytta av stordrift

Jordbruksprojekten får redan från början nödvändig service för undervisning, hälsovård etc. Invånarna får bistånd från staten tills jordbruksprojekten är självförsörjande. I projekten kombineras jordbruket med boskapsuppfödning och hönskötsel.

8.4.2 Boskapssektorn

Målen för utvecklingen inom boskapssektorn:

- att skapa en ekonomisk attityd till boskapen hos boskapsskötarna
- att förbättra betena och skapa reserver för torrperioder samt genomföra en jordreform.

Detta kommer man att försöka göra via en kooperativ organisation för foderproducenter och en kooperativ boskapsskötsel.

Kriterier för val av projektområden:

- boskapsprojekten skall integreras med jordbruksprojekten
- det skall vara möjligt att bedriva boskapsskötsel också under torra år
- foderproducerande områden lokaliseras till wadis (säsongfloder) som reserv för torrperioder

- reserverna bör inte användas för bete under början av perioden
- områdena bör garantera tillräcklig sysselsättning
- områdena bör kunna bli självförsörjande och i framtiden kunna beskattas.

8.4.3 Fiskesektorn

I de områden där fisket är den dominerande näringen finns det stora möjligheter för fiskeriprojekt. Tillgången till yrkesvana fiskare är god och de kan fungera som träningspersonal i begynnelseskedet.

Enligt femårsplanen skall 20 kooperativa fiskeföretag startas. Fiskekooperativen blir s k kombinerade kooperativ med fiske som huvudnäring och med jordbruk, grönsaksodling, boskaps- och hönskötsel, saltutvinning, odling av dadelpalm, tillverkning av korgprodukter från s k "matt-palm" som komplement. Dessa kooperativ inkluderas nu i rehabiliteringsprogrammet.

Ett genomförande av rehabiliteringsprogrammet förutsätter en fullständig nyorientering av det somaliska fisket:

- lokala fiskare utbildas för ny teknik. Nya metoder för marknadsföring baseras på kollektiv företagssamhet. Nya båtkonstruktioner och ny navigeringsteknik utarbetas
- rehabiliteringsprogrammet baseras på en integrerad utveckling av de planerade fiskekooperativen som får en vidgad målsättning.

Det finns många problem med att genomföra rehabiliteringsprogrammet för fiskesektorn. De lösningar man föreslagit är:

- Nationell och internationell assistans. Detta behov är stort eftersom det somaliska fisket hittills skett så gott som helt och hållet på självförsörjningsbas.
- Centrala uppsamlingsstationer för tillvaratagande av fångster, marknadsföring och social service upprättas. Detta medför att fiske i liten skala förbättras och gör en övergång till stordriftfiske möjlig.
- Regeringen tillhandahåller i början administrativ personal för skötsel av kooperativen.
- En industri med moderna fiskekonserveringsmetoder utvecklas.

För stora delar av den somaliska befolkningen är förtäring av fisk tabu. Av rehabiliteringsplanen framgår det inte tydligt vilka åtgärder man eventuellt tänker

sig för att ändra kostvanorna. Den allmänna bilden blir därför att en utveckling av fiskerinäring närmast syftar till en konservindustri för export.

8.5 Rehabiliteringsprogrammets sysselsättningseffekt och kostnader

De totala sysselsättningseffekterna och kostnader för rehabiliteringsprogrammet framgår av nedanstående tabell.

Tabell 2

Sektor	Antal pers som sysselsätts av reh programmen		Kostnader (somaliska shilling) milj
	Yrkesverksam befolkning	Total befolkning	
Jordbruk	18 000	90 000	327
Boskapsskötsel	16 581	82 000	390
Fiske	15 600	78 000	307 ¹⁾

Källa: Programme of Recovery and Rehabilitation for the Draught Stricken Population, Mogadishu 1975.

Hela investeringsbudgeten i Somalias plan för 1974 - 1978 uppgår till 3 863 miljoner somaliska shilling. Enligt den ursprungliga planen för 1975 skulle 916 miljoner somaliska shilling investerats under året.

8.6 Rehabiliteringsprogrammets förverkligande

Enligt många bedömare är rehabiliteringsprogrammet en ny framgång för den somaliska regeringen. Det anses också som det största projektet i sitt slag i Afrikas historia. Vid bedömningen av programmet har bland annat påpekats:

- programmet är i hög grad ett humanitärt projekt som syftar till att möjliggöra för tidigare nomader att ta del i den ekonomiska och sociala utvecklingen genom garanterat uppehälle, utbildning och social service
- programmet är ett betydande bidrag till uppbyggnadsprocessen i landet genom att det stärker enhet och solidaritet och motverkar stammotsättningar och regionalism som tidigare varit de största hindren för utveckling
- universitetsstudenter och armén deltar aktivt i förverkligandet tillsammans med ett stort antal frivilliga. Det leder till ökad enhet och kontakt mellan olika grupper i Somalia.

1) Omedelbara behov

För att belysa den aktuella situationen sa ordföranden i revolutionsrådets kommitté för sociala angelägenheter i september 1975:

"allt fungerar enligt planerna. Statsanställda med låg inkomst kan ansluta sig till projekten efter att ha tagit avsked från tidigare anställning. De som har kvar sin boskap kan fortsätta sitt liv som boskapsskötare och kommer i mån av möjlighet att erhålla statligt stöd."

Den senast tillgängliga statistiken är från juli 1975. Då hade 50 000 personer blivit bofasta i området mellan floderna och bildat jordbrukskooperativ. 3 000 personer hade blivit bofasta i fiskeprojekt i Berbera-området. Det första skedet i rehabiliteringsprogrammet beräknades slutfört i augusti. De somaliska myndigheterna har inga illusioner om att det skulle innebära slutet på en landsomfattande operation. Fortsatt statligt bistånd och insatser av frivilliga kommer att vara nödvändiga för att garantera att tidigare nomader kommer att lyckas i sin nya omgivning. Man beräknar att de nya samhällena skall vara självförsörjande omkring 1980.

8.7

Lyckas man bosätta nomader i ny miljö?

Frågan om nomader som flyttats till en totalt ny miljö har varit central i nästan alla diskussioner om det somaliska rehabiliteringsprogrammet. Man har hävdat att nomader med sin självständiga tradition skulle vara svåra att anpassa till ett liv med fast bosättning.

Men den omfattande mobiliseringsprocessen och informationskampanjerna har nästan helt förändrat nomadernas sociala verklighet. Kampanjen för landsbygdsutveckling var en integrerad del av nomadernas liv. Den spred elementära idéer om samhällsutveckling och teknisk kunskap som kunde accepteras i den miljö nomaderna befann sig. Samtidigt utbildades de somaliska ledarna, vilket bidrog till nya attityder gentemot nomaderna. Under det senaste året har katastrofhjälpen skapat nya kontakter och ny tillit mellan nomaderna och den somaliska regeringen.

Det är en gigantisk omvandlingsprocess man nu påbörjat. Och regeringen är väl medveten om att målen kan nås bara om man får ett solitt bistånd från olika biståndsgivare. Tills vidare har rehabiliteringsprogrammet emellertid inte rönt det internationella intresse man väntat sig i Somalia.

SAMMANFATTNING - EN MODELL AV DEN SOMALISKA UTVECKLINGSSTRATEGIN

Utvecklingen i Somalia efter 1969 har följt ett genomgående mönster: Revolutionsrådet har successivt minskat styrningen uppifrån till förmån för ett allt aktivare deltagande av befolkningen i utvecklingsansträngningarna. Ett bra exempel är kampanjen för landsbygdsutveckling. I den övergick man inte från en fas till nästa förrän man lyckats skapa tillit mellan regering och befolkning. Modellen kan sammanfattas så här:

1. Politisk analys av underutvecklingen på ett konkret område. En reform skisseras på en teoretisk nivå
2. Verifikation: utgångssituationen verifieras i speciella fall och man gör experiment med reformen där det är möjligt
3. Fördröjning: innan reformen omsätts i större skala fördröjs den tills förutsättningarna för att den ska lyckas är gynnsamma
4. Information: erfarenheterna från försöksprojekten används för att sprida information speciellt genom den halvmilitära organisationen
5. Proklamation: när befolkningen fått tillräcklig information och erfarenheterna från försöken är tillfredsställande kungörs reformen.

LITTERATUR

Det enda mera fullständiga arbetet om utvecklingen i Somalia efter 1969 är Pestalozza, L (1973): The Somalian Revolution, (Editions Afrique, Asie, Amerique latine) som skildrar utvecklingen fram till och med 1972. Den senare utvecklingen kommer att skildras i ett inte ännu publicerat arbete av P Petrucci.

President Siad Barres tal finns publicerade i olika utgåvor under titeln My country and my people, Selected Speeches.

Ministry of Information and National Guidance ger ut en rad skrifter. Den som vill ha den mest aktuella informationen hänvisas till månadstidskriften New Era, publicerad sedan 1973.

Samma ministerium publicerar också specialpublikationer om Somalias utvecklingsansträngningar inom olika områden och har gett ut en sammanfattning av förvecklingarna för 1974 - 78.

I övrigt hänvisas till specialtidskrifter om den aktuella utvecklingen i Afrika.

En förteckning över litteratur beträffande Somalias historia, politiska utveckling, sociologiska förhållanden etc kan avgiftsfritt beställas från Nordiska Afrika-institutet, Box 2126, 750 02 UPPSALA.

Nedan följer en förteckning över resultatvärderingsstudier utgivna i serien "Meddelande från Utredningsbyrån"

- 1 Sammanfattning av en studie över genomförande och kontroll av ett decentraliserat program för hälso-centraler på landsbygden i Tanzania. Förf.: William P. Mayer (1974 08 02)
- 2 Sammanfattning av 1974 års utvärderingsrapport om CADU och EPID i Etiopien. Förf.: Dagnachew Yirgou et al. (1974 08 30)
- 3-5 Vattenförsörjning i Östafrika - Tre vetenskapliga studier i sammandrag (1974 09 15)
 - 3) Preliminary Results of an Impact of Rural Water Supply Schemes Built by Self-help. Förf.: G. Tschannerl och M. Mumwahuzi, Dar es Salaam
 - 4) Evaluation of the Development Impact of Rural Water Supply Projects in East African Villages. Förf.: Dennis Warner
 - 5) Impact and Economics of Community Water Supply. A Study of Rural Water Investment in Kenya. Förf.: I.D. Carruthers
- 6 Personalbistånd i Tanzania. Effektivitet och utländsk personal inom det tanzaniska vattenförsörjningsprogrammet. Förf.: Göran Hydén, Pius H. Mallya, Ngasamiaku Mtalo och Habib J. Nyundo (1974 10 30)
- 7 Bönderna i Mpiji-dalen. Kibaha Farmers' Training Centre. Tanzanias Kustregion 1965-68. Förf.: Anita Francke (1974 11 14)
- 8 Sammanfattning av en preliminär rapport om Mtu ni Afya, masshälsokampanjen i Tanzania. Förf.: Budd L. Hall och C. Zikambona (1974 12 02)
- 9 Finansiering av småindustriutveckling. Forskningsprojekt utfört av Världsbanken i samarbete med SIDA. Förf.: D Kochav, H Bolin, K DiTullio, I Roostal, N Wahl (1975 01 22)
- 10 Landsbygdsutveckling i Bangladesh, kommenterad sammanfattning av aktuella skrifter och utredningar. Förf.: Bo Kage Carlson (1975 02 28)
- 11 Aktionsevaluering - en alternativ evalueringsmetod inom småindustriprogrammet i Kenya. Förf.: Hans Kristensen, Institutet för Utvecklingsforskning i Köpenhamn (1975 03 04)

- 12 Konflikter inom landsbygdsutvecklingen i Etiopien
- sammanfattning av Ethiopia Political Contradiction
in Agricultural Development. Förf.: Michael Ståhl,
1974 (1975 03 04)
- 13 Tanzanias bank för landsbygdsutveckling - en nordisk
utvärdering i sammanfattning, november 1974. Förf.:
K E Svendsen, H Westman, R Sörum, L Wohlgemuth
(1975 03 04)
- 14 Arbetsintensiva metoder inom vägbyggnadsverksamhet.
Sammanfattning av forskningsprojektet "Study of
the substitution of labour and equipment in civil
construction" utfört inom Världsbanken (1974 04 05)
- 15 När elektriciteten kom till byn - sammanfattning av
en studie om landsbygdselektrifiering i Kenya.
Förf.: Anders Hjort. ("Socio-economic effects of
rural electrification in Kenya" - Department of
Social Anthropology, University of Stockholm, 1974)
(1975 06 15)
- 16 Vart tar alla studenter vägen? - sammanfattning
av en studie rörande zambiska sekundärskoleelevers
arbetsmarknadssituation efter avslutad utbildning.
Tracer Project Group, University of Lusaka, Zambia
(1975 07 15)
- 17 En sammanfattning av Tanzanias utvecklingspolitik
- mål och resultat 1967-74. Förf.: Reginald Green
(1975 07 24)
- 18 En sammanfattning av WHAT NOW för en alternativ ut-
veckling. Sammandrag av The 1975 Dag Hammarskjöld
Report on Development and International Cooperation.
(1975 08 04)
- 19 Den växanden fattigdomen i Indien - skiss till en
analys av Indiens utvecklingspolitik. Förf.: Göran
Djurfeldt och Staffan Lindberg (1975 08 28)
- 20 Seger över smittkopporna eller vi kan - bara vi vill.
En sammanfattning om mänsklighetens kamp mot smitt-
kopporna (1975 09 17)
- 21 Sammanfattning av VAD STYR VALET AV PROJEKT I U-
LÄNDER. Förf.: Lars-Erik Birgegård (1975 10 03)
- 22 Sammanfattning av studier över HYBRIDMAJSENS SPRID-
NING I KENYA. Förf.: John D. Gerhart resp. Olof
Hesselmark (1975 10 27)
- 23 SOMALIA I KAMP FÖR UTVECKLING. Förf.: Christer
Krokfors (1975 11 12)